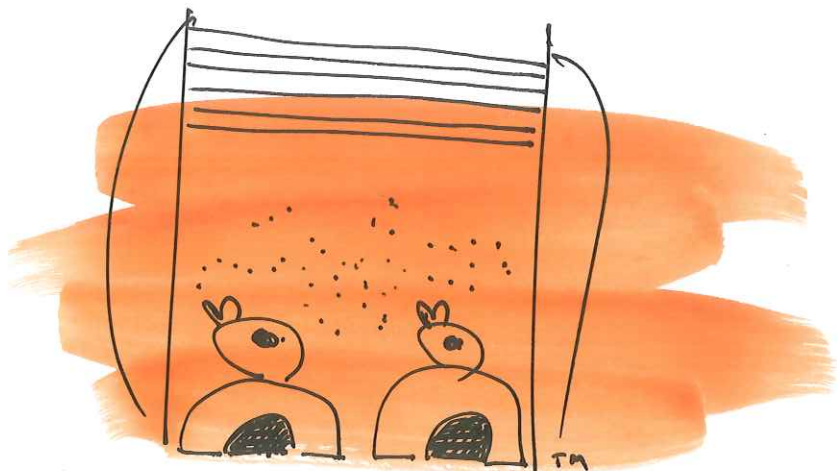

Τάσος Μαδαμόπουλος

«κείμενα εικαστικά» αφηγήσεις εν χώρῳ

«κείμενα εικαστικά» αφηγήσεις εν χώρῳ

Στο αφηγηματικό μοντέλο του Ζεράρ Ζενέ ο χρόνος της ιστορίας είναι η φυσική διαδοχή των γεγονότων που περιγράφονται, ενώ ο χρόνος της πράξης της αφήγησης είναι η ακολουθία των γλωσσικών σημείων που αναπαριστά τα γεγονότα αυτά. Ο χρόνος της ιστορίας γίνεται αντιληπτός ως χρόνος κοσμικός, ιστορικός, μυθικός, ενώ ο χρόνος της αφήγησης νοείται ως χώρος, δηλ. ως χώρος που καταλαμβάνει το κείμενο πάνω στο χαρτί.

Στις εικαστικές αφηγήσεις ο χρόνος της αφήγησης είναι ο χρόνος της δημιουργίας του έργου. Το αποτέλεσμα της εικαστικής αφηγηματικής διαδικασίας είναι ύλη (μουσαμιάς, χαρτί, χρώμα, μέταλλο, πέτρα, νήμα κ.α.) που καταλαμβάνει μια θέση (κείται) μέσα στο χώρο. Είναι όχι μόνο υλοποιημένες ιδέες αλλά και υλοποιημένος (παγωμένος) χρόνος. Κάθε έργο είναι και ένα εικαστικό κείμενο.

Στην αφηγηματολογία του Ζενέ κάθε ασυμφωνία μεταξύ χρόνου της ιστορίας και χρόνου της αφήγησης ονομάζεται αναχρονία. Οι αναχρονίες διακρίνονται σε προλήψεις, όταν αποκαλύπτουν εκ των προτέρων κατά τη διάρκεια της αφήγησης ένα γεγονός που στην ιστορία θα διαδραματιστεί αργότερα, και αναλήψεις, αναδρομές δηλαδή σε γεγονότα που συνέβησαν στο παρελθόν της χρονικής στιγμής που βρίσκεται η αφηγούμενη ιστορία.

Τα κείμενα εικαστικά, οι εικαστικές αφηγήσεις του Τάσου Μαδαμόπουλου είναι αναχρονίες – αναλήψεις. Επαναλαμβανόμενες εικονιστικές αναπαραστάσεις

του βιωμένου χρόνου. Είναι απόπειρες να αποδοθεί σε δημόσια θέα και αναγνώση το ιδιωτικό βίωμα. Να αντικειμενοποιηθεί το υποκειμενικό.

Η εικαστική αφήγηση είναι μια χρονοβόρα διαδικασία κατά την οποία ο καλλιτέχνης τρώει το χρόνο, αλλά παράλληλα τρώγεται από αυτόν. Παγιδεύοντας στην ύλη μοναδικές γι' αυτόν στιγμές βρίσκεται τελικά παγιδευμένος και ο ίδιος. Στοχεύοντας στην αιωνιότητα νικείται και αυτός από τη φθορά, αλέθεται από τη μηχανή του χρόνου. Τα έργα του «Κλειψίχρονα» και «Χρονοπαγίδες».

Ωστόσο το έργο αργά ή γρήγορα κοινοποιείται και «διαβάζεται». Οι αναγνώσεις τελούνται εν χώρω και χρόνω. Ο χρόνος των εικαστικών αναγνώσεων είναι χρόνος προσωπικός του κάθε αναγνώστη. Ο ρυθμός και η τάξη αυτών των αναγνώσεων καθορίζεται από το είδος του έργου αλλά και τη δεχτικότητα του αναγνώστη. Έρχεται η σειρά του τώρα να βιώσει το εικαστικό γεγονός που έχει εισβάλει στη ζωή του. Με την ανάγνωση υποκειμενοποιείται το αντικειμενικό. Η ύλη (ο χώρος) εξαυλώνεται, γίνεται ιδέα. Από την ύλη έτοιμα παράγεται νόημα. Οι ιδέες όμως και τα νοήματα αποτελούν υλικό για νέες αφηγήσεις. Είναι ο λόγος που μιλάει πια για την εικόνα. Χρόνος που ξαναγίνεται χώρος, γραφή, κείμενο. Αυτό το ταξίδι δεν τελειώνει ποτέ.

Τα κείμενα που ακολουθούν είναι προτάσεις του καλλιτέχνη για να διαβαστούν οι εικόνες του. Είναι όμως οι δικές του ιδέες για τις εικαστικές του αφηγήσεις. Ως εκ τούτου σε καμία περίπτωση δεν προτίθενται να αναστείλουν απόπειρες διαφορετικών σηματοδοτήσεων.

1. Η πεταλούδα - ψυχή

- Ιδέα που ρίχνεται στα νήματα και έτσι υλο-ποιείται. Βουτιά στην ύλη.
- Ιδέα που αναδύεται από τα νήματα, που ελευθερώνεται από τα δεσμά της ύλης. Μορφή που ξευφάινεται και ξεθωιάζει. Έργο που φθείρει ο χρόνος ή καταστρέφει ο ίδιος ο δημιουργός του.
- Ψυχή αγαπημένη που αθόρυβα μισεύει αιτία θανάτου ή ζωντανός χωρισμός.
- Πεταλούδα που διαγράφει το γύρο της ζωής, το γύρο του μικρόκοσμού της, σε μια μέρα. One day cruise. Κουβαράκι ζωής εφήμερης σε τσάντα ταξιδιού.
- Ψυχή που επιστρέφει χαρούμενη ή θυμωμένη ή θλιμμένη σε τζάμια, σε λάμπες, σε γωνίες όπου αγάπησε ή αγαπήθηκε, σε φίλους που την έχουν ξεχάσει ή απεγνωσμένα την καλούν.

2. Η σβούρα

Με την αρχικά ρωμαλαία, όρθια και γεμάτη αυτοπεποίθηση και καμάρι κίνηση - που ολοένα αδυνατίζει τρεμοσβήνοντας - τελικά γέρνει μονόπατα και μετά από μια λοξή έξαλλη πορεία καταλήγει ακίνητη η αεικίνητη, έξω από την ακτίνα της προτέρας περιστροφικής δράσης της, σαν κουρασμένη ή σαν νεκρή.

Βέβαια, η ελάχιστη χρονική διάρκεια της σβουριάς αντισταθμίζεται από τη δυνατότητα της επανάληψής της, πανομοιότυπης ή σε παραλλαγές. Η ζωή δεν είναι για όλους μια σβουριά. Η πιο μεγάλη ευτυχία είναι να μας βρίσκει η νύχτα παίζοντας σβούρες, με φίλους ή και μόνοι μας.

Αναρωτιέμαι όμως συχνά μήπως οι ξέγνοιαστοι παίχτες αυτών των ψυχαγωγικών παιχνιδιών είναι τα ανυποψίαστα πόνια μιας αθέατης σκακιέρας, ενεργούμενα σε ένα παιχνίδι στημένο και με κανόνες ανεξιχνίαστους.

3. Το κλουβί, ο κύριος, η φάκα

Ειρκτές όπου παγιδεύονται αλλοτριωμένα τα πρόσωπα. Ίσως όμως και αγαπημένα καταφύγια που εγγυώνται της ψυχής τη σωτηρία. Επιλογή να είναι ή πεπρωμένο;

Τα ανοίγματα που διευκολύνουν την είσοδο επιτρέπουν και την έξοδο επίσης; Μήπως η έξοδος της μιας ειρκτης είναι είσοδος σε μιαν άλλη υψίστης δουλείας που περικλείει ομόκεντρα την πρώτη; Μήπως οι χρονοπαγίδες αυτές και τα κλεψίχρονα είναι ισόβια καταλύματά μας, όπου όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά εκτίουμε την ποινή του βίου. Μήπως οι αλλαγές παραστάσεων δεν είναι άλλο από εναλλαγές αναπόδραστων καταστάσεων;

4. Ο τροχός

Υποβολή της κίνησης ακόμα και μέσα στην ακινησία του. Υπόσχεση φυγής και πειστήριο απόδρασης. Προσοδοκία ταξιδιού ή ανάμνηση μιας περιπλάνησης. Ο κύκλος που, ενώ αενάως περιστρέφεται, χαράζει παράλληλα ανύσματα ζωής πεπερασμένης και διακεκομμένης.

Γιατί η φθορά λόγω των αναπτυσσόμενων τριβών είναι δεδομένη περιμετρικά ή στον άξονα και τότε η παραμικρή κίνηση πληγώνει τον ταξιδευτή που κατεπειγόντως ζητά λιπαντικά του πόνου του ή συνεργεία άμεσης αλλαγής τροχών. Λες και το λιπαντικό το φθαρμένο άξονα θα διασώσει, λες και ο νέος τροχός άτρωτος θα είναι. Πόθοι ευσεβείς των αφελών.

Ισχυρίζονται πως ο τροχός μικραίνει τις αποστάσεις, πως μας βοηθά να κερδίζουμε χρόνο. Ο χρόνος μας όμως είναι ούτως ή άλλως χαμένος, με ή χωρίς τροχούς.

5. Το κουβάρι, από νήματα ή ράκη

Το επιμελώς κρυμμένο περιεχόμενο. Αβεβαιότητα του αγνώστου και τρόμος της αποκάλυψης ή ευδαιμονία της αέναης αλλαγής και των επάλληλων εκπλήξεων που την πλήξη πλήττουν;

Το κουβάρι με ορατή κατά την εκκίνηση την άκρη της αρχής και ένα τέλος που φωλιάζει σε άγνωστο βάθος και όλο πλησιάζει. Το κουβάρι, η ζωή μας. Προδιαγεγραμμένη ή σχεδιαζόμενη κατά την εκτύλιξη;

Το ενδεχόμενο απρόοπτης και δη βίαιης κοπής του νήματος ανοιχτό, όσο διαρκεί το παιχνίδι. Ευχές για επιμίκυση του νήματος στην απόληξη ή για βραδεία περιστροφή - στα τελευταία μέτρα της εκτύλιξης - επιβεβαιώνουν τη γλυκύτητα του βίου. Προσευχές για επιτάχυνση μαρτυρούν του βίου το αβίωτο.

Τα ξετυλιγμένα νήματα ή ράκη ενδέχεται καθώς ενηλικιώνόμαστε και γερνάμε να ξανατυλιχθούν επιμελώς σφραγίζοντας ερμητικά το παρελθόν μας.

Είτε εγκαταλειμμένα, μπερδεμένα και ακάλυπτα είτε προσεκτικά προστατευμένα τα ξετυλιγμένα μας είναι ανοικτά τόσο στη δική μας κριτική επανεξέταση όσο και στην περιέργεια, τον επιθετικό φθόνο, τη ληστρική διάθεση των άλλων, ξένων ή οικείων. Αιώνια εκτεθειμένα και ανυπεράσπιστα τα ξετυλιγμένα μας. Αιώνια του Χρόνου η μνήμη.

Ο Χρόνος ωστόσο που ξετυλίγει τα κουβάρια μας μεριμνά και για την ανά-

μειξη των νημάτων διαφορετικών κουβαριών. Με την περιπλοκή αυτή ο βίος άλλοτε αποκτά περίσσιο ενδιαφέρον και άλλοτε καθίσταται βαθύτερα τραγικός.

Ο Καλλιτέχνης, τέλος, με χρώματα συνθέτει και με νήματα ή ράκη υφαίνει τις δικές του ιστορίες. Πλάθει ζωές που αντιγράφουν ή ξεπερνούν την πραγματικότητα. Καθώς διαψεύδεται ο ίδιος, προσπαθεί απεγνωσμένα και με πάθος να δικαιωθεί μέσω την πλασμάτων του. Ως προϋόντα διαμαρτυρίας τα πλάσματά του συχνά συνιστούν προτάσεις ζωής. Είναι οι κιβωτοί συντήρησης απωθημένων και ονείρων που ρίχνονται στον ποταμό του χρόνου και τίθενται στη διάθεση κάθε πρόθυμου δοκιμαστή.

6. Οι φιάλες

Μικρές διαφανείς σαρκοφάγοι όπου εν κενώ συντηρούνται και κοινοποιούνται ανάγκες, αναμνήσεις, αισθήματα, ελπίδες και αιτήματα. Ριγμένες με μηνύματα στο πέλαγος εγκαταλείπονται στην τύχη τους ή στη θεία πρόνοια. Ταξιδεύουν στο χώρο και στο χρόνο αναζητώντας αποδέχτες και, κυρίως, προσδοκώ-ντας ανταπόκριση.

Συλλέκτες σε όλη τη γη εμπλουτίζουν τις συλλογές τους με περίεργα φιαλών σχήματα και μακρινά ή σπάνια σήματα. Ωστόσο δεν ενδιαφέρονται ουσιαστικά ούτε για τους άμοιρους αποστολείς ούτε για τα απεγνωσμένα τους μηνύματα· ικανοποιούν οι ανάληπτοι - απλά και μόνο - το άγριο του συλλέγειν πάθος τους. Από την άλλη, βέβαια, ενδέχεται οι αποστολείς των φιαλών, - απλά και μόνο - να υποκρίνονται κι αυτοί τους ναυαγούς και τους απελπισμένους, τους αποκλεισμένους, ξεχασμένους και αβοήθητους. Επί σειρά ετών να δοκιμάζουν - οι πανούργοι - τα ανθρωπιστικά ανακλαστικά της οικουμένης ή - αυτό μάλλον - να μεθοδεύουν υπομονετικά την ήπια σύλληψη φιλεύσπλαχνων θυμάτων.

7. Η σκάλα

Μέσο ταχείας υποτροπής σε υπόγειες εγκαταστάσεις περιπλανώμενης ελευθεριότητας, δηλαδή ψυχωφελέστατης αλητείας. Συχνότατα όμως μέσο διαφυγής σε ανώτατα επίπεδα εμπειρίας. Βέβαια η αναρρίχηση στη σκάλα ενδέχεται να διευκολύνει την αναπνοή σώματος, ψυχής και πνεύματος. Ωστόσο η θέα του ορίζοντα από ψηλά, η αίσθηση ότι προσεγγίζονται τα κράσπεδα του Επέκεινα, μπορεί να τρομάξουν τον επίδοξο δραπετή ή να τον μαγέψουν τόσο, ώστε με μιας να εκτονωθεί ο πόθος της φυγής και να μην επιχειρηθεί ποτέ το μόνο της ζωής του ταξίδιον. Ίσως πάλι εκεί να δοθεί τελικά η ώθηση για ένα πύδημα στο κενό. Εκεί, στο τελευταίο σκαλοπάτι όπου ζυγίζονται δυνατότητες και προσδοκίες αλλά με σταθμά διαφορετικού βάρους για τον καθένα. Ίσως εκεί να είναι ο βατήρας για την εξόχως θεαματική βουτιά, βουτιά ζωής ή θανάτου.

Στο τσίρκο επικίνδυνα νούμερα όπως σχοινοβάσεις, σάλτα και αιωρήσεις προϋποθέτουν τη σκάλα και την αναδεικνύουν σε όργανο πολύτιμο, σε ομφαλό της πολύχρωμης κι ολόφωτης φαντασμαγορίας. Στο τσίρκο όμως η σκάλα δεν είναι δική μας.

Στο τσίρκο είμαστε απλά οι θεατές και οι θαυμαστές προγραμματισμένων και άψογα εκτελεσμένων πτήσεων, μάλιστα πάνω από τριπλό δίχτυ ασφαλείας. Στο τσίρκο το πολύ πολύ να προσποιηθούμε ότι συμμετέχουμε. Εκ του ασφαλούς και εμείς.

8. Το δέντρο

Η μοναξιά του, η γενναιότητά του, η περηφάνια του, η επίμονη μυστική ζωή του. Το κρησφύγετο της φυλλωσιάς του για παιδιά και στρουθιά. Ο σελιδοδέκτης στο δαιδαλώδες βιβλίο του ανοιχτού κάμπου. Η σκιά του, που πολλαπλασιάζει τον όγκο του την αυγή και το δειλί, που πολλαπλασιάζει τη δροσιά μιας ελπίδας. Το σιωπηλό ηλιακό ρολόι της φύσης. Το αειθαλές μνημείο που μαρτυρεί το βάθος των γενεών μέσα στο χρόνο, που πιστοποιεί την αντοχή τους. Οι εγχάρακτες στον κορμό του αθετημένες υποσχέσεις αιωνιότητας, επουλωμένα αρχικά αγαπημένων ονομάτων που διαρκώς πληγώνουν. Το δέντρο που διάλεξαν οι πεταλούδες για να στεγνώσουν τα φτερά τους πριν τα παραδώσουν. Το δέντρο, ο ανιδιοτελής αιμοδότης - θεραπευτής της χρόνιας αναιμίας μου.

Το δέντρο που πάντα κάτι προσπαθούσε να μου πει.

Θυμάμαι μόνο τις χειρονομίες του. Το ευκίνητο περίγραμμά του. Να διαστέλλεται, να συστέλλεται, να ξεκολλάει από το σώμα. Και τώρα να! Με επισκέπτεται τούτο το περίγραμμα κενό. Τι να στριμώξω εκεί μέσα; Αθωότητα παιδιού, αναμονή εφήβου, πόθο ενήλικα και μεσήλικα απώλειες. Όλα όσα προσπαθούσε να μου πει το δέντρο, μα εγώ δεν καταλάβαινα, καθώς παιδί ακόμη δεν είχα ασκηθεί αρκούντως στους πολύσημους των φυτών φθόγγους.

9. Η σημαία

Εκτεθειμένη σε περίοπτα σημεία φτερουγίζει τη σημασία της όλο βεβαιότητα για τη σημαντικότητά της, όλο αυτοπεποίθηση. Σηματοδοτεί χώρους και ανθρώπους: στρατόπεδα, πλοία, δημόσια καταστήματα, ενθουσιασμένα πλήθη, πατριώτες, οπαδούς φανατικούς. Έτσι όλοι λευτερώνονται από την αδιαφάνεια της ανωνυμίας και παγιδεύονται στη διαφάνεια της επωνυμίας, μιας επωνυμίας μαζικής. Με τα χρώματα και τα σύμβολά της επενδύεται το ατομικό με μανδύα συλλογικότητας. Γιατί η ομολογία πίστης σε κάποια σημαία είναι της μοναξιάς αποκήρυξη και κατάλυση του φόβου. Πίσω από τις σημαίες κάτω από τις σημαίες η τελετή, η γιορτή, η επέτειος, η μνήμη. Παρελάσεις, δοξολογίες, επαναστάσεις, πανηγύρια, γεγονότα κοσμοϊστορικά. Έπαρση και υποστολή, διάρκεια και περιοδικότητα. Μετά τα εμβλήματα και τους ύμνους η σημαία φυλάσσεται ιερή σε μπαούλα ορκισμένης πίστης, όμως το πνεύμα της μετεωρίζεται για μέρες ορατό ή αόρατο. Έτσι εξηγούνται οι παράξενες λάμψεις τα μεθεόρτια που ξαφνιάζουν τους περαστικούς σε πλατείες, αυλόγυρους σχολείων και εκκλησιών, μπαλκόνια και βεράντες.

10. Τα τάρματα

Χαραγμένες σε ασήμι και μάλαμα ιστορίες. Άλεκτα κείμενα στις παρυφές των εικόνων. Ιδεογράμματα του πόνου, μετά το πέρας του πόνου, της αγάπης που κινδύνευσε, μετά το θρίαμβό της, της ζωής που κερδίσθηκε μετά το ξεθύμασμα της απειλής. Αφιερώσεις, ευχαριστήριες αποθέσεις, εκπληρώσεις, ανταποδόσεις. Πώς είναι φορτωμένες των αγίων οι εικόνες! Τσαμπιά πιστών τα τάρματα περασμένα σε κορδέλες και φανταχτερά κορδόνια. Μια βιβλιοθήκη με εκατοντάδες τόμους άγραφων αλλά απόλυτα προβλεπόμενων βιογραφιών το κάθε εικονοστάσι. Και πώς ανταμώνουν τα αντίθετα! Πώς φιλιώνουν τα εχθρικά σ' αυτή την εξαγνισμένη σιωπηλή σύναξη ακινητοποιημένων σωμάτων, πορτρέτων, μελών, οργάνων, σπιτιών, κατοικιδίων! Η κόρη της Μαρίας χέρι-χέρι με το γιό του Βαγγέλη. Το γιατρεμένο πόδι να δοκιμάζει το πρώτο βήμα του πατώντας σε λαμπερή καρδιά που ακούς λες το ζωοδότη χτύπο της. Το τεράστιο μάτι που το φως ξανάδε να εξετάζει γεμάτο περιέργεια δύο στέφανα αγκαλιασμένα γάμου που στέριωσε. Άντρες να σκαρφαλώνουν σε απέρριπτα δώροφα. Γυναίκες να εμποδίζουν πλησίστια καϊκια.

Τις Κυριακές μετά τη λειτουργία τα μέταλλα ζεσταίνονται και μαλακώνουν, ζωντανεύουν οι μορφές και παίζουν τις ζωές τους σε μικρά μονόπρακτα. Κάποια παιδιά βαριούνται και περνώντας – ευλύγιστα καθώς είναι – κάτω από τη σχι-

σμή της κεντρικής πύλης τραβούν κατά τις παραλίες, ν' ανασάνουν θαλασσινό αγέρι. Άλλα – αγόρια τα περισσότερα – ανηφορίζουν προς τους γυμνούς λόφους μια και νιώθουν πως φτάνει και πάλι η εποχή των χαρταετών. Ένα από αυτά ξετυλίγοντας την καλούμπα του σιγομουρμουρίζει γνωστό τραγούδι του Μάνου Χατζηδάκι που του'χει κολλήσει τα τελευταία σαρανταπέντε χρόνια. Το ίδιο τραγούδι γυρίζει μέσα στο νου του και ο καλλιτέχνης που κάνει τον απογευματινό περίπατό του. Πλησιάζει φιλικά το αμέριμνο αγόρι, το συνοδεύει με δεύτερη φωνή και – πριν εκπνεύσει το ρεφρέν – το συλλαμβάνει. Για να το φυλακίσει στη δική του πια εικόνα. Για πάντα κείμενο εικαστικά.